

ԳՐԱԿԱՆ

ՏՅՈՒՆ ԳՆԱԽԵՒԻ ԵՆԹԵՆԵՐՈՐԳ՝

«Տե՛նէլ Դա՛նիէլէ Ե-նթԵՆԵՐՈՐԳ», անուն անվա-
երական գործքը, առաջին անգամ 1867ին
ծանոթացաւ գերովբէ Պատկանեանի լե-
կատար Տրատարակութեամբն Միխիլարայ Այ-
րիվանեցոյ ժամանակագրական Պատմութեան
Հայոց¹։ Սօկէ անկախ՝ Հայ բնագրին գոյու-
թիւնը ծանոց նաեւ Ռ. Սինքեր² գրելով՝ թէ
«Երժան էր Համարիմ՝ Եաւելուլ որ Լամբէթի
(Lambeth) Արքեպիսկոպոսական գրատան մէջ
Հայերէն ձեռագիր Ըստուածաշունչ մը կայ, որ
թերակատար է եւ ոչ Կառէզ կը գտնուին ասոր
մէջ։ Սակայն ձեռագիրը կը պարունակէ անվա-
երական յիշատակարան մ'որ ուրիշ որեւէ լե-
զուաւ անծանօթ է, այսինքն՝ Ե-նթԵՆԵՐՈՐԳ Տե-
նէլ-Դա՛նիէլէ Ե-նթԵՆԵՐՈՐԳ»։

«Սինքերէն ետքն՝ Ա. Գարիբէ որ Հայ լե-
զուաւ գտնուած անվաւերականաց ընդհանուր
ուսումնասիրութեան առաջին քայլ առնողն Ե-
ղաւ, կը յիշէ Դանիէլէ այս Տեսիլն³։ Վերջապէս
Չ. Գարեգին Զարգէ. անվաւերականաց վրայ
խօսած ժամանակ այսպէս կ'ըսէ գրոցն առթիւ⁴։
«Այս գրուածք մեզի անծանօթ է, եւ կը կաս-
կածնիք որ Հիւպպոդոտոսի կամ Անթիպատրոսի
Քստրաբցոյ՝ ընծայուած անհարազատ երկասի-
րութեան մէջ մասն ըլլայ⁵։ Ուստի Հ. Գարե-
գին է որ առաջին անգամ որոշ կարծիք կը յայտ-
նէ այս գործքին վրայ։ Ար փութեմը ապա-
հովցնելու որ Հիւպպոդոտոսայ՝ Ἀποδεδίς գրու-
թեան Տեսո՝ զոր յայնպէս Հայ թարգմանութեամբ
ունինք առջինս, նոյն չէ Դանիէլէ Տեսիլը։

¹ Այս հատուած թարգմանութիւն է գերմանե-
րէն ընագրին որ լոյս տեսաւ անդղոյս Անեւիւպիստական
Թերթին մէջ՝ անդերթ ընագրաքննական հրատարակու-
թեամբ հայ ընագրին. (P. Gr. Dr. Kalemkiar, Die sie-
bente Vision Daniels: WZKM, VI, Heft II, pp. 109—136.)
Թարգմանութիւնը լոյս կը տեսնէ յաշիւղ թուով։ ԽՍԲԱ.։

² Պետրորոգ. էջ 33 (ուսուրէն՝ Բ. Պատկանեան,
Պետր. 1867, Գաղղիէնէ՝ Պրոսէ, անդ, 1869)։

³ R. Sinkler, Testamenta XII, Patriarcharum:
Appendix. Cambridge, 1879, p. VII.

⁴ Հայ բնագրը միայն «Տեսիլ Ե. թերեւորդ» կ'ըսէ։
Nouveaux Melanges Orient. Paris 1886, p. 473 ff.

⁵ Պատկանեաց. Հայ. թերգմ. Վեհա. 1889, էջ 191։

⁶ Այս տեղ ի ֆ ձեռագրած են Հիւպպոդոտոսի (Ἀπο-
δεδίς περὶ Χριστοῦ καὶ Ἀντιχριστοῦ) եւ Քստրաբոյ Ան-
թիպատրոսի երկերու գրութիւնը։

⁷ «Երևագանք, Հայ թերթը» (1891 Նոյեմբեր)։ Նա-
նոյց թէ անգղիացի Հայերեանգէան Ս. Փր. Կանիքի Էն-
թանի պատան մէջ զրազած է Հայ անվաւերականութեան
գործը որտեղ ունի Kolb ուսումնասիրութեան Հին Հրատարակ-
չութեան ու թարգմանութեան, ըստ եղբ. թերթին (1891
Գեղար.) Կանիքի Էնթանի գրատանը պահուած ԵնթԵրց
Տեսիլն Հայ թարգմանութիւնը յետին գործը գործ
հրատարակած է։

«Տե՛նէլ Դա՛նիէլէ Ե-նթԵՆԵՐՈՐԳ» անուամբ ան-
վաւերականը ցայսօր ուրիշ լեզուաւ գտնուած չէ։
Դանիէլէ անուամբ անվաւերական մը կը յիշեն
Սուտ-Աթման¹ եւ Կիկեփոր²՝ բայց ցայսօր ան-
յայտ է թէ քիչ գրութիւն կը յիշուի այս
տեղերը։ Ըստ կարծեաց Մովսէս-Քաւէնի
(Movers-Kaulen) այս գործքն է այն անվաւերա-
կանը՝ զոր Թիշենտորֆ ըստ մասնէ հրատարակեց՝
(C. Tischendorf, Apocalypses etc. Lipsiae, 1866
էջ XXX.) Թիշենտորֆ մասամբ Յայտնութիւն
է արքեամբը Դանիէլէ անուամբ Յայտնութիւն
մը երեք յոյն ձեռագիրներէ՝ (Cod. Venet. Marc.
class. II., cod. CXXV, Paris. 947 եւ 2180),
սակայն այսու դիտողութեամբ թէ «Չեմ գտնու-
թէ ասիկայ է այն՝ զոր Սուտ-Աթմանս եւ Կի-
կեփոր կը յիշեն անվաւերականաց կարգին մէջ»։
Թիշենտորֆի հրատարակածն հազիւ 90 տող է,
եւ «ամբողջ Յայտնութեան կէսէն քիչ մ'աւելի»,
եղած մասն է, սակայն միշտ Հայ բնագրէն շատ
պակաս։

«Յոյն բնագիրն ըստ վիենտիկեան ձեռա-
գրին՝ այս տիտղոսը կը կրէ. Ἀποκάλυψις τοῦ
προφήτου Δανιὴλ περὶ τῆς συντελείας τοῦ χρό-
νου. Իսկ Pat. 941. ἐσχάτῃ θρασεία τοῦ Δανιὴλ
եւ Pat. 21. 0. ἐκ τῶν ἐσχάτων ὁράσεων τοῦ
προφήτου Δανιὴλ. Եթէ Հայ բնագրէն դուրս
թողուք՝ Ե-նթԵՆԵՐՈՐԳ բառը, կ'ունենանք «Տե-
նիլ Դանիէլէ», յաւելուածով «վանկ հատարածի
աշխարհի», ինչպէս երկու Հայ ձեռագիրը ունին։
«Ե-նթԵՆԵՐՈՐԳ» բառն դուրս ձգելու իրաւունք
ունինք այնու մասնաւոր՝ որ Հայերէն թէ՛ ձեռա-
գիրն է թէ՛ ապագիր Ըստուածաշունչ մէջ Դանիէլէ
գրութիւնը վեց Տեսիլ բաժնուած են. ուստի
երբ Հայ թարգմանն ուրիշ Տեսիլ Դանիէլէ մը
գտաւ ու թարգմանեց, ի հարկէ «Ե-նթԵՆԵՐՈՐԳ
Տեսիլ», պիտի անուանէր զայն³։ Հայ բնագրին
երեք ձեռագրաց վերնագիրը ալ ինչպէս պիտի
տեսնենք վարը՝ նոյն են Թիշենտորֆի բնագրին
Տեսո. եւ եթէ երկու բնագրաց համեմատու-
թիւնը շարունակենք, աչքի կը զարնէ համա-
ձայնութիւն մը՝ բայց չէ թէ բառական, այնպէս որ
երկու բնագրաց հաւասարութիւնը հաստատելու
ենք, թէ եւ նաեւ երկու կամ շատ խմբագիրներ
պէտք են թմարելու։ Այս գրութիւնն իւր նախ-
նական վիճակին մէջ թերեւս այն գործքն էր՝ զոր

¹ Pseudothanasius, ed. Coloniae 1686, p. 154.

² Nicephorus, ed. Bonnae 1829, p. 787.

³ Էնթ. Movers-Kaulen, Wetzlar u. Welte, Encyclopaëdie. 2. Aufl. 1882; Apocryphen; Dillmann, Herzog's Real-Enc. 2. Aufl. 1883; Pseudoepigraphen.

⁴ A. Carrière, անդ, Արիվանեցոյ խօսքը թէ
«Դանիէլէն է անուրջն, սխալ թարգմանած է Les sept vi-
sions գրքով»։

